

NEROÇ KÖPRÜSÜ

Leonid Borisoviç Tsıpkın (Minsk, 20 Mart 1926 - Moskova, 20 Mart 1982) Rus Yahudisi bir ailenin oğlu olarak dünyaya geldi. Annesi ve babası doktordu. Kendisi de aynı mesleği seçti. 1937-1938 "Büyük Terör"ünde tutuklanan bir erkek ve iki kız kardeşi, Stalin Toplama Kampları'nda öldürüldü. Tıp Fakültesi'ni 1948'de bitirdi. Aynı yıl bir ekonomist olan Natalya Miçnikova'yla evlendi. 1957'de ailesiyle birlikte Moskova'ya yerleşti. Çocuk Felci ve Virüslü Ansefalitler Enstitüsü'nde patolojik anatomi uzmanı olarak çalıştı. Genç yaşından itibaren edebiyata ilgi duyan Tsıpkın, 1960'tan sonra ciddi olarak edebiyatla ilgilenmeye başladı. Marina Tsvetayevna ve Boris Pasternak'ın güçlü etkilerinin hissedildiği şiirler yazdı. Sadece kendisi için, edebiyat için yazıyordu. Yazdıkları resmi ideolojiye uygun olmadığı için basılma olanağı bulamadı, o dönemin yeraltı edebiyat topluluklarının da dışında kaldı. Dostlarına acıyla şöyle diyordu: "Ben ne Rus yazarı, ne düşünürü, ne de Rus aydınıyım, sadece Sovyet Yahudisiyim." Oğlu, 1977'de Amerika'ya göç etti, kendisinin yurtdışına çıkmak için yaptığı başvurular ise reddedildi. *Baden Baden'de Yaz* adlı ünlü romanını bir arkadaşı aracılığıyla yurtdışına çıkarmayı başardı. Romanın New York'ta bir Rus gazetesinde yayımlanmaya başlamasından bir hafta sonra, kalp krizi sonucu 1982'de öldü. Yazarlık kariyeri boyunca çok az ürün vermesine rağmen, Dostoyevski üzerine yazılmış en etkileyici romanlardan biri olan *Baden Baden'de Yaz* eşsiz üslubu sayesinde Tsıpkın'e dünya çapında bir ün kazandırdı, birçok dile çevrildi. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında Yahudi karşıtı hareketleri ve Stalin döneminin ağır baskı ortamını derinden hisseden bir Yahudi ailesinin öyküsünün anlatıldığı *Neroç Köprüsü* ve Yahudilerin gaz odalarında toplu kıyımı ile İsa'nın çarmıha gerilişinin iç içe anlatıldığı *Norartakir*, dikkat çekici otobiyografik iki kısa romandır. *Baden Baden'de Yaz*'ın da yer aldığı üç roman ve 16 öyküsü, tek cilt halinde, Rusya'da ancak 2005'te yayımlandı.

Kayhan Yükseler 1947'de İstanbul, Kadıköy'de doğdu, 1959'da Selimiye Askeri Ortaokulu'na girdi. Liseyi Erzincan Askeri Lisesi'nde bitirdikten sonra, 1967 yılında asteğmen olarak Kara Harp Okulu'ndan mezun oldu. Ordunun çeşitli kademelerinde görev yaptıktan sonra 1998'de albay olarak emekli oldu. İlk çeviri kitabı *Nartlar: Asetin Halk Destanı*'dir. Dostoyevski'nin *Bir Yazarın Günlüğü* adlı yapıtının tercümesiyle "Dünya Kitap Dergisi 2005 Çeviri Ödülü"nü aldı. Çevirilerinden bazıları: *Lermontov/Profil*, *Karakalpak Kızı*, *Baden Baden'de Yaz*, *Gümüş Güvercin*, *Çukur*, *Kafkasya'da Bulunan Antik Eserlerin Keşfi ve Yazılarının Çözümlemesi*, *Kafkas Dolmenleri ve Mısır Piramitleri*, *Sinan'ın Kitabı*, *Keçinin Şarkısı*, *Ruslan ve Ludmila*, *Senfoniler*, *Poemalar*. *Dikanka Yakınlarındaki Bir Çiftlikte Akşamlar*, *Mirgorod Öyküleri*, *Çerkez Arkeolojisi ve Sanatı*, *Özgürlüğün Son Oğlu*, *Büyülü Gezgin*.

*Leonid Borisoviç Tsıpkın'ın
YKY'deki kitapları:*

Baden Baden'de Yaz (2007)

Neroç Köprüsü (2016)

LEONİD BORİSOVİÇ TSİPKİN

Neroç Köprüsü

Öykü

Çeviren
Kayhan Yükseler

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 4639
Edebiyat - 1318

Neroç Köprüsü / Leonid Borisoviç Tsıpkın
Özgün adı: **Leto v Badene i drugiyе soçineniya**
Çeviren: **Kayhan Yükseler**

Kitap editörü: **Devrim Çakır**
Düzeltili: **Cennet Türker**

Kapak tasarımı: **Nahide Dikel**
Sayfa tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Gülçin Erol Kemahlıođlu**

Baskı: Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi
A Blok Kat: 2 34310 Haramidere / İstanbul
Telefon: (0 212) 412 17 00
Sertifika No: 12026

Çeviriye temel alınan baskı: *Novoye Literaturnoye Obozreniye*, Moskova, 2005
1. baskı: İstanbul, Mayıs 2016
ISBN 978-975-08-3668-8

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2013
© 2012, The Estate of Leonid Tsypkin
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Kemeraltı Caddesi Karaköy Palas No: 4 Kat: 2-3 Karaköy 34425 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İçindekiler

- Neroç Köprüsü • 7
Norartakir • 97
Yakılan Yaprakların Kokusu • 181
Üçüncü Konu • 213
Sabin Kadınının Kaçırılması • 227
Her Zaman Benimle Olan Kutlama • 233
Son Kilometreler • 239
Beklenen On Dakika • 245
Yolcu • 254
Salıncak • 264
Anlaşma • 270
Akıntıya Karşı • 297
Şerefimize • 303
Hamamböcekleri • 313
Ave Maria! • 335
Bir Patoloğun Notlarından • 353
Uğurlamalar • 363
Şehrazat • 369

Neroç Köprüsü

1972'nin metro kokusu, 1936'nın metro kokusunun aynı; o yersiz ve keskin sevinç duygusunu bir an yine hissettim, 1936'daki gibi... İçimi yüzeye hemen çıkmışım gibi bir duygu kaplıyor, göz kamaştırıcı temmuz güneşinin altında "Sokol" metro istasyonunda belirliyorum – o sıra niçin orada olduğumu anımsamıyorum; yalnızca göz kamaştırıcı güneş, daha önce hiç görmediğim kadar çok, yüksek, yeni bina ve buz gibi eskimonun soğuk tadı – eskimo sadece Moskova'da olur, başka hiçbir yerde yoktur, neredeyse Moskova'yla eşanlıdır ama neden hiç anımsayamıyorum benimle birlikte metroya binen o insanların yüzlerini? Yürüyen merdivenlere binmemiş, caddelerde dolaşmamış mıydım? Nasıl görünüyorlardı? Kime benziyorlardı acaba? Kravatları aşırı derecede geniş (şimdi yine moda), çuval gibi pantolonları ve mutlu bir geleceğe inançla dolu safdil, yumuşak yüzleriyle "Sirk" ya da "Neşeli Ahbablar" filmlerinin¹ kahramanlarına mı, yoksa uzun elbisesi, kısa saçları ve şaşkınlıktan kocaman açılmış fıldır fıldır gözleriyle Rozenel'e² mi? Belleğimi zorluyorum ama boşuna: Yüzler yok, kostümler yok, insanlar yok... Ne bu – unutkanlığım mı, hikâyenin unutkanlığı mı? Ben ve komşularım, 1972 yılının metrosunda karşımda oturan kısa montlu öğrencinin belleğinden öylece yitip gidecek miyiz? Saçları hemen hemen moda uygun kesilmiş, bugünün kuşağı gibi, pervasız bir baş hareketiyle dağılmış saçlarını düzelten bu ince, uzun boylu genç üniversitelinin yüz hatlarından, onun artık bir öğrenci değil, bir erkek – elinde erzak dolu filesiyle evine gitmek için acele eden, nikâh yüzüklü, yeni evli bir erkek olduğunu çıkarıyorum. O da benim gibi, onu görecek olanları belleğinden silecek; bir an için bu vagonları dolduranları canlandırıyorum ha-

1 "Sirk" (1936), "Neşeli Ahbablar" (1934); Sovyet yapımı iki film. (ç.n.)

2 Natalya Aleksandrovna Rozenel (1900-1962); Sovyet aktrist, çevirmen. (ç.n.)

yalimde – kaygılı, kaygısız olanları, daha dün karısından ayrılanları ya da buluşmaya gidenleri, işle ilgili sabah görüşmelerini tartışanları, yanlarında eskizleri, dosyaları ve özet bilgileri, avukatlarının hazır-
ladığı yirmi iki daktilo sayfası tutan dava özetleriyle... Satırları takip etmek ve görüşme sırasında özellikle vurgulanması gereken önemli yerlerin altını çizmek için kurşunkalem gerekir, metroya binenleri, evet, bir anlığına hayal ediyorum, balmumu gibi sararmış yüzleriyle ellerini göğüslerinde kavuşturup başlarını geriye atarak koltuklarda aynı pozda yatan insanları – hepsi bir yerden emir almış gibi... kimi önce, kimi de sonra gözden kaybolacak, arkasında hiçbir şey bırakmayarak. Tatil günleri geniş caddelerde aylak aylak dolaşan insan kalabalığı da aynı şekilde kaybolacak; kimileyin hepsini benimle aynı vagona gidiyorlarmış gibi hayal ederim – ellerinde çantaları ve torbalarıyla, takım elbise giymiş, iki ayaklı olarak...

2

Cilalanmış gibi parlayan parke taşlı bombeli yol, bayır aşağı ırmağa iniyordu. Kısa bacaklı, şişman, yeniyetme bir erkek çocuğu, yolun tam kenarında kaldırıma neredeyse yapışmış bir halde bisiklete biniyordu, gözlerinin altında sağlıksız halkalar vardı. Küt küt atan kalbini kulaklarında hissediyordu. Ayağıyla frene dokundu, gıcirtılı at arabaları bile geçiyordu onu, oysa her şeyi ve herkesi geride bırakarak inanılmaz bir hızla gidiyormuş gibi geliyordu ona. Kibri yetersizliğini kabullenmeye hiçbir zaman izin vermeyeceğinden, hayatı boyunca bunu böyle hissedecek. Güvenli bir şekilde yokuş aşağı inerken, zafer kazanmış gibi bir edayla tahta köprüye girdi; aşağıda Neroç akıyordu, en geniş ölçekli haritalarda bile adı geçmeyen küçük bir ırmak. Çocuk buna biraz üzülmüştü, çünkü yazın sonlarına doğru suyun üzerinde paslı konserve kutuları, kırık şişeler belirir, yüzeyini boydan boya yosun kaplardı; oysa ilkbahar ırmağı dolu dolu akardı, belediye parkını ve arkasında bulunan küçük evleri bile sular altında bırakarak... Akıntısı güçlüdür, kabaran su neredeyse köprünün döşemesine ulaşır, koca koca buzlar kazıklarına çarpıp durdukça köprü beşik gibi sallanır, akarsuyun yüzeyinde kökleriyle sökülmiş ağaçlar, kü-

tükler, tahtalar yüzer – yılın böyle günlerinde Neroç’la, bu çocuğun hayatında görmediği Volga yarışabilir ancak. Köprüyü geçtikten sonra sola döndü, pedallara basarak eski zaman şatosunu andıran acayip Opera Tiyatrosu binasına doğru sokağı çıkmaya başladı. Bundan birkaç gün önce, buralı gösteriş düşkünlerinin bisikletle hız yaptıkları tiyatronun önündeki meydanda –ki çoğu, gövdelelerine bisikletin gidişine göre zor fark edilen bir eğim verip ellerini bırakarak bisiklet sürerlerdi– evet, bisiklete binmeyi bundan daha birkaç gün önce annesinin kuzeni Tusik öğretmişti ona. Tusik bir eliyle seleyi, öbür eliyle de terden sırlıslık olmuş halde gidonu tutarak koşmuştu, çünkü şişman bir çocukla bisikleti dengede tutması pek kolay değildi – hem onun ağırlığını karşılaması, hem de çocuğun bisikletle birlikte üzerine devrilmemesi için onu itmesi gerekiyordu. “Çevir Gavri!a!” diyor, hep aynı şeyi tekrarlıyordu. Ona pek “Gavri!a” demezlerdi ama çocuk bu seslenişi, onu Tusik’le bir tutan, şamatalı bir şeymiş gibi algıladı – erkekler birbirlerini laf ağızdan çıkmadan anırlar. Çocuk pedala büyük bir hevesle basıyordu. Bisiklet biraz serbestlik kazanınca, öğretmeni artık aracı dengede tutamıyor, yalnızca selesine yapışıyordu; bazen çocuk bile bunun ona engel olduğunu hissediyor, pedalları daha sert çeviriyordu. Kısa bir an koruyucusunun gözetiminden tamamen kurtuldu –öğretmen sadece yanında koşuyordu, çocuk bisikleti başkasının yardımı olmadan sürebileceğine inanmıyordu– birden sanki ellerini salladı ve havalanarak uçtu – yakıcı ve beklenmedik biçimde kazanılan ama bir kazanın habercisi olabilecek bu bağımsızlıktan ürperdi, aynı zamanda tatlı bir duygu hissetti. Etrafına bakındı: Tusik ne koşuyor ne de yürüyordu, durmuştu; silueti geçen her saniye küçülüyor, “Pedalı daha hızlı çevir!” anlamında el kol işaretleri yapıyordu. Birden dengesini kaybeden çocuk yere kapaklandı, dizleri asfalta sürtünce kanlar içinde kaldı, Tusik hemen onu yerden kaldırmaya koştu, her şey yeniden başlıyordu.

Tusik uzun boyluydu, en azından ailenin en uzun boylu kişisiydi; alnını örten hafiften dağınık, düz, koyu renk saçları vardı. Derin göz çukurlarına yerleşmiş gri gözleri dingindi, kimi zaman umursamaz bir ifade belirirdi bu gözlerde – dedesi Don Kazaklarındandı; fotoğrafı, Tusik’e annesinden miras kalan altın bir madalyonun içinde muhafaza edilmişti, çocuk madalyonu açıp

fotoğrafa bakmayı severdi: Don Kazak'ı, Taras Bulba³ gibi elmacık kemikleri çıkık, uzun bıyıklı bir adamdı, ışıltılı gözlerinin çukurları Tusik'inkinden daha derindi, ailesinden hiç kimse bu dedeyi görmediği halde, çocuk bu akrabasıyla gurur duyuyordu; kızı, Tusik'in annesi, evlenmek için Yahudiliğe geçmek zorunda kalmış, bu durumdan belli ki hiç hoşnut olmayan Don Kazak'ı bir daha evlerine adım atmamıştı. Tusik iki ya da üç yaşındayken ölmüştü anne babası; o zamandan beri teyzesinin, bizim yeniyetme çocuğun büyükannesinin yanında yaşıyor – teyzesi onu kızlarından daha çok seviyordu, en azından böyle diyordu; belki de sessiz sakin yaradılıştta bir çocuk olduğu için ya da kimsesiz kalıp kendisine hayırsever bir insan olduğunu hissetme olanağı verdiği için. Çocuk Opera Tiyatrosu'nun önündeki meydana girdikten sonra küçük parkın etrafında oluk gibi akan bisikletçilerin arasına karıştı.

Bir yıldan kısa bir süre sonra, Opera Tiyatrosu binasına Alman karargâhı yerleşecek, buldukları yerden daha önce tahliye edilen⁴ çocuğun ailesi ise artık 1941 kışının önsözlerinin sardığı parlak bir yaz sonu gününde Tusik'ten bir kartpostal alacak; bu, düzgün bir el yazısıyla, sola eğimli yazılan ilk ve son kart olacaktır: Tusik işlerin yolunda olduğunu, endişe etmemelerini bildiriyor, herkesin, annenin halini hatırlıyordu – çocuğun büyükannesine “Anne” diyordu. Kartpostalın arkasına, el yazısıyla gönderenin adresi yazılmıştı: “247 H.H.T.” Bilenlere sorup bu adresin “Hava Hizmet Taburu” olduğunu öğrendiler; çocuk, Tusik'in görevinin ne olduğunu hayal etmeye çalıştı – nedense onun mühimmat sandığı taşıdığı ya da uçuş pistlerini süpürdüğü geliyordu aklına hep, oysa o, küçük rütbeli de olsa bir komutandı; Polonya olayları sırasında orduda görev yapmış ve *bir kare*⁵ kazanmıştı. Çocuk, Tusik'in üniformalı küçük fotoğrafını çok iyi hatırlıyordu, yakasında ve havalı bir şekilde yana devirdiği kepinde bu kareler vardı – bu fotoğrafı uzak akrabalarından birinden alıp büyütmüşler, portre haline getirmişlerdi; şimdi pencerenin altında, diğer fotoğraflarla

3 Rus edebiyatının en ünlü yazarlarından Nikolay Vasilyeviç Gogol'ün *Taras Bulba* adlı romanının başkişisi. (ç.n.)

4 Savaş, doğal afet gibi olağanüstü hallerde yapılan zorunlu tahliye. (ç.n.)

5 Sovyet ordusunda kare şeklinde rütbe işareti; bir kare “asteğmen”, iki kare “teğmen” rütbesi olmak üzere bu şekilde artarak gidiyordu. (ç.n.)

yan yana, bir grup aile portresiyle birlikte annemin yazı masasının yanında duruyor, çocuk orada hâlâ tam bir çocuk; çelimsiz, üzerinde denizci elbisesi var, kepçe kulaklı. Ural şehrinin kenar sokaklarındaki sonbahar çamuru diz hizasına kadar donup çocuğun ailesinin oturduğu odanın duvarlarına kırağı düşmeye başladığında, erken kış sezgisi, eşi benzeri görülmemiş bir biçimde erken kışa dönüşüyordu. Ural, her zaman böyleydi belki de; sokaklar ve oyma pencere pervazlı tek katlı ahşap evlerin damları karla kaplanıyordu; pazardan alınan çalı çırpı çocuk kızığında pekâlâ kullanılabilir, sütse yarı saydam buzlu bazlama şeklinde satılıyordu. Kartpostal, “alıcı ayrıldı” ibareli, damgalı tam bir tomar mektupla birlikte geldi ama bu durum, o sırada ailede Tusik’in ölmüş olabileceği düşüncesini uyandırmamıştı, savaş bittikten sonra bile hâlâ umutları vardı. Soruşturmaya başladılar ve sonunda, Tusik’in birliğinin konuşlandığı yere geceleyin ansızın Alman tanklarının saldırdığını öğrendiler. Tusik ve yanındaki askerler, köyün kenarındaki ambarlara yerleşmişlerdi. Çocuk, Alman tankı ambara dalarken, Tusik’in yüzünün hayatının son anlarında aldığı şekli hayal etmeye çalıştı; tankın sağa sola dönerek paletleriyle orada bulunanları ezişini ya da Tusik’in bir komutan, üstelik komünist ve Yahudi olduğu için kurşuna dizilişini... Onu esir alamazlardı ama çocuk, Tusik’in yüzünün bu ölüm öncesi anda aldığı şekli bir türlü gözlerinin önüne getiremiyordu, çünkü Tusik onun sırtını tek parmağıyla yere getirmişti, o sadece çocuğun ailesinin değil, bütün apartmanın en boylu boslu delikanlısıydı, çocuğun sınıf arkadaşları evine geldiklerinde, Tusik koridorda dolaşırken onu görebilsinler diye, odasının kapısını özellikle açık bırakırdı. Tusik başkasının elinden ölemezdi – o herkesten güçlüydü!

Çocuk bu düşüncelerine kederle gülümsedi, çünkü Tusik’in öldüğünü kesin olarak öğrendiği zaman, artık çocukluğu geride kalmıştı. Şimdi onu sık sık düşlerimde görüyorum, düşlerim hemen hep aynı: Tusik’in öldüğünü ve aynı zamanda bizimle birlikte olduğunu biliyorum – savaştan önceki dairemizde kalıyor, canlı değil ama nasılsa oturuyor; yalnızca geceleri ortaya çıkıyor, yabancı ve tutulamaz – ne görülebiliyorum onunla ne de onu görüyorum; her zamanki yerinde uyuyor, yayları fırlamış, iyice çökmüş kanepe üzerinde – bugünün üç odalı dairelerinden daha geniş,

iki parçalı paravanı olan bu odada, bu paravanın arkasında bir zamanlar dedemle büyükannem de yaşamıştı; Tusik çocuğa güreş tekniklerini işte bu kanepede gösterirdi, tek koluyla sırtüstü devirir, korkutucu sesler çıkararak bastırır, yoğururdu. Bu odaya giriyorum ama kanepede boş; sadece kırış kırış olmuş çarşafı, fırlamış yayları duruyor. Belli belirsiz hissediyorum; hayır, Tusik'in kız arkadaşının yanında olduğunu, orada bir yerde yaşadığını, orada bir yerde sohbet ettiğini kesinlikle biliyorum. Aslında büyükanne Tusik'in söz dinleyip bu kadınla evlenmemesinden büyük gurur duymuştu. Tusik o kadınla birkaç yıl görüşmüştü ama büyükanne ona bir türlü ısınmamıştı, kadının Tusik'i sevmediğini, birtakım çıkarıcı niyetleri olduğunu düşünüyordu. Kısa saçlı ve gözlüklüydü kadın, gözlerini biraz kısarak bakıyordu. Bazen Tusik ona çocukla birlikte giderdi – çocuk onu gizliden gizliye Tusik'ten kıskanırdı, belki de asıl bu sebepten kadına karşı derin bir saygı besliyordu; bunun dışında, Tusik onu seviyorsa bu kadında olağanüstü bir şeyler var demektir. Büyükanne ise hayata değgin kendi bakış açılarının genişliğinden gururla söz ederdi – ailede de herkes liberal ve felsefi genellemelere eğilimli biri olarak görürdü onu; ders verici, felsefi cümleler kurmayı çok severdi, sözgelimi: “Annesine ve babasına saygı duymayan Göklerin Krallığına layık değildir” ya da *c'est la vie*⁶ yahut buna benzer şeyler... Bazen de piyanonun başına geçer, gutlu bükük parmaklarıyla romans çalardı, bir zamanlar kendine ait sözlerle geniş repertuarından kalan; bu romans, nehir kıyısında yaşayan bir periden ve kollarında tutkuyla kıvrandığı Mark adında birinden söz ediyordu – çocuk, perinin o erkeğin kollarında neden kıvrandığına bir türlü anlam veremiyordu. Büyükanne şarkı söylemiyor, daha çok müzik eşliğinde şiir okuyordu ama bu söyleyiş tarzına eşlik eden pasajlarda, hem Mark'ın hem de perinin duygu derinliğini bütünüyle yansıtmak gerekiyordu, büyükanne belki de ikisini falsolu çalmıştı, bükük parmakları romansın müzikal düşüncesinin gelişimine yetişemiyor, yanlış tuşlara basıyordu. Büyükannenin kendi dönemlerinin öncü kişileri kabul edilen annesiyle babası, çocuklarına piyano dersi vermişlerdi; on sekiz yaşındaki kızlarını, diş hekimliği kurslarını bitirdiği ve sigara

6 “Hayat bu” (Fra.). (ç.n.)

içmeyi öğrendiği Paris'e göndermişlerdi. Bazen öğlen yemeğinden sonra çocuğu odasına sigara ve kibrit almaya gönderirdi; çocuk, kibrit getireceği yerde, yakılmış sigarayla dönerdi yemek masasına – karım hâlâ annemi bağışlamaz buna izin verdiği için. Büyükanne bağımsızlığını dünyada her şeyden daha değerli görüyordu. Bu, ailede cimriliğiyle tanınan ve savurganlığı nedeniyle büyükanneye zarfı açılmamış Yahudice küfürler ve tabaklar fırlatan dedeye karşı, filozofça bir Yahudice tepeden bakma olanağı veriyordu ona ama kimi zaman da öğretici aforizmalara eğilim gösterirdi. En sevdiği özlü söz şuydu: “Küçük çocuklar yaz mevsimi yüzerken suda boğulurlar” – ailemizde bugüne dek yaşaya gelen bir sözdü bu.

Dede bıyıklıydı; kadın doğum uzmanı ve jinekologdu, vizitelere giderken çocuğu sık sık yanına alırdı. Çocuk üstü lakeli, lastikleri şişkin faytonda oturur, şehrin kenar semtinde, asfalt dökülmemiş yolun üzerindeki ahşap bir evin önünde, arabacının geniş sırtına bakarak hastasını gören dedesini sabırsızca beklerdi, çünkü dönüş yolunda atlı yük arabalarının, hatta birçok faytonun onları geçmesini umuyordu. Dede bazı akşamlar onu dolaşmaya çıkarırdı – bağıcsız uzun botları hiç aşınmamıştı, kulağa hoş gelen bir sesle gıcırdaydı; kentin anacaddelerinde yürürlerken, karşılaştıkları kişilerin hemen hepsi, özellikle de kadınlar önce onu selamlarlardı; herkesin dedesini tanınması çocuğun hoşuna giderdi. Dedeyi toprağa verirlerken, aralık rüzgârının dalgalandırdığı seyrek ak saçlarının bukleleriyle örtülü başı sağa sola sallanıyordu, tabutun iç duvarına arada bir çarparak, çünkü cenaze arabası parke taşlı yoldan gidiyordu. Dedesinin takım elbiseyle ayazda donmaması ve hastalanmaması çocuğun çok tuhafına gitmişti – üzerindeki gölgeyi taşıyan siyah burma direkli cenaze arabasının hemen arkasından, orkestranın ve sanırım birkaç semte kadar uzanan cenaze alayının önünden gidiyordu. Evlerin bahçe kapılarında, girişlerinde kadınlar vardı, ellerini birbirine vuruyor, ah çekip ağıt yakıyorlardı: “Ulu Tanrım, beni doğurtan, işte bu doktor!” Bando eşliğinde böylesine kalabalık bir cenaze alayının başında gitmesi, dedesini bütün şehrin uğurlaması çocuğu sevindiriyordu. Gerçi iç çeken kadınları kendisi hatırlamıyor, daha çok aile hikâyelerinden biliyordu ama bugün açık bir şekilde görüyorum, astronotun⁷ gelişini

7 Uzaya çıkan ilk Rus astronot Yuri Gagarin kastediliyor. (ç.n.)

bekler gibi yan yana dizilmiş feryat edip yas tutan o kadınları. Dede ölmeden önce sonunu hızlandırmak için morfin getirmelerini istemişti; eczaneye gittiklerinde, torunuyla vedalaşmak için yanına çağırılmıştı onu; çocuk ona doğru eğilmişti, dedesinin diken gibi batan bıyıklarının dokunuşunu hayatı boyunca unutmuyacaktı. Tam bir yıl sonra aynı gün, siyah beyaz, pençeli küçük köpekleri kayboldu – bazen yer muşambasında sekiz rakamına benzer bir gölcük bırakırdı. Cenazenin ardından eve dönüp yemek yediler, zira uzun süre dondurucu soğukta kalınca karınları acıkmıştı – ikinci yemeğin köfte olduğunu ve onu iştahla midesine indirdiğini hatırlıyordu ama o yemeği ve köfteleri sonradan teyzesinden dinlemiş olması da mümkündü.

Teyze kocasıyla birlikte, dedenin ölümünden bir gün sonra, erken bir sabah vakti Moskova'dan geldi, şehirlerini bir sınırdan ötekine geçen trenle – çocuk, Trans Sibirya Ekspresi'ni bir kez bile görememişti ama bu ekspres, ayna pencereyi sarı vagonlardan oluşuyor gibi geliyordu ona. Dede, çocuk uykudayken, geceleyin, ona morfin getirmelerinden hemen sonra ölmüştü; uyandığında teyze çoktan evdeydi, hep burada yaşıyormuş gibi. Teyze ve kocası, ziyaretlerinden birinde çocuğa kafesiyle birlikte bir kanarya getirmişti – kanarya öldüğünde nedense karnını yardılar; içinin kurt kaydığı ortaya çıktı. Çocuk teyzesini resim yapmaya zorlar, onu resim albümleriyle ve taslak çalışmalarla kuşatmak için en uygun anını kollardı; teyze resim yaparken dilini yanağına dayayıp çığner, bu da ona çok sevimli bir hava verirdi. Çocuk da hevesle derslerine çalışırken dilinin ucunu çıkarırdı. Teyze çocuğa, onda kendisinden bir şeyler olduğunu söyler, çocuk da bununla gururlanırdı, çünkü teyzesi vazoların ya da çiçekli bir bardağın tıpatıp aynısını çizerdi, bazen boya da kullanırdı ama çocuk hayali bir resim yapmasını istediğinde, teyzesi sadece bakarak resim yapabildiğini söylemişti ona – çocuk sonraları onun bu uzmanlığına “plastik sanatlar bilimi” adı verildiğini öğrenecekti. Bir yetişkin olarak Moskova'ya geldiğinde ise teyze onu yanına alıp açılış günlerine, yıldönümü akşamlarına, sanatsal tartışmalara götürecekti, çünkü gerçek tutkusunun resim olduğunu görüyor, onun bu düşüncesini destekliyordu. Onu meslektaşlarından biriyle tanıştırdı ve manevi oğlu olarak takdim etti; buna rağmen, küçümser gibi omzuna bir şaplak indirmişti kadın – gerçi ondan biraz kısaydı kadının boyu.

Sonra onu teyzenin şoförüne benzettiği hikâyesini uydurmuştu. O zamanlar, tahliye sırasında satın aldığı paltosu hayli yıpranmıştı. Pencereden taksileri, bir yerlere yetişmek için sağa sola koşturan ya da kuyrukta bekleyen insanları görünce, teyze bütün bu insanların her birinin özel hayatları olduğunu söylerdi: Belki biri annesini toprağa vermiştir, bir diğeri randevusuna geç kalmıştır, “Hatırlarsınız, *Cézanne* ya da Çehov’da olduğu gibi... ve işte özellikle bütün renk tayflarıyla bir hayattır bu.” Akriba olduklarından, yalnızca ikisi anlayabiliyordu bunu; taksiye binerken yayalara ya da sırada bekleyenlere acırlardı ama çok soyut, temaşadan öteye geçmeyen, Tolstoyvari bir acımaydı bu. Bununla birlikte teyze etki-leyici, dışavurumcu el kol hareketleri yapardı, bir teker peyniri ya da bir baş şekeri avucunda tartar gibi – o yıllarda henüz gut hastası olmamasına rağmen, parmakları büyükanneninki gibi büküktü; bu el kol hareketi genellikle, sadece ikisinin varabileceği çok ince bir felsefenin varlığını gösterirdi. Belli ki burada büyükannenin “C’est la vie” deyişine benzer derin bir şeyler vardı; tanıdıklardan biri hastalandığı yahut öldüğü zaman, teyze genel provaya ya da ziyafete giderdi, “Köfteleri hatırlıyor musun?” diye sorardı kaşlarını anlamlı bir biçimde kaldırıp bir teker görünmez peyniri avuçlarında tartarak. Büyükanne gibi, kocasıyla ilişkilerini örnek gösterir, hayata bakışlarındaki genişliğini vurgulamaktan hoşlanırdı – kocasının mastır öğrencisi olan bir kız eve gidip geldiğinde, özellikle evden ayrılmış. Kocası Ermeni’ydi ama savaştan sonraki ilk yıllarda onu sık sık Yahudi’ye benzetirlermiş; ses çıkarmadan katlanmış buna, dahası, kendisine söylenenleri duymuyormuş gibi yapmak için işitme cihazı kullanıyormuş; sabahları uyanınca hırıltılı bir şekilde solurmuş, ahlaksız bir şey yapıyormuş gibi...

Bir tomar mektup cepheden geri geldikten kısa bir süre sonra büyükanne hafızasını kaybetmeye başladı, ayrıca sigara yüzünden sürekli öksürüyor, geceleri horluyordu. Artık delikanlılığa adım atan çocuk, ona sataşp kızdınyordu. Ona, “Sura-Bura!” diye, İncil’de geçen çok melodik bir tekerlemeyle seslenmesine rağmen, çocuğu birkaç kez fırçayla kovaladı ama yetişmesi mümkün değildi. Bir gün dayanamayıp ağlamaya başladı, giyindi ve kendini sokağa, dondurucu Ural kışının ayazına attı – ağlarken, burada artık yeterince bağımsız yaşayamayacağı için bir dilim ekmek

parası kazanmak üzere evden ayrıldığını tekrarlayıp durmuştu. Çocuğun annesi büyükanneneye eve döndürmek için büyük çaba gösterdi. Hastalığı ilerledi, uzun yıllar sürdü: Savaşın ardından, çocuğun ailesiyle birlikte doğduğu büyüdüğü şehre döndükten sonra, her sabah beline kadar soğuk su dökünüyor, evin yakınında dolaşıyordu. Kimileyin fırına uğruyor, aldığı beş kuruşluk emekli maaşı için imza veriyor, kendini bağımsız hissetme hakkı üzerine yaşlı tanıdıklarıyla gevezelik ediyordu ama sohbeti soyut, felsefi konulara taşımaya çalışırken onları tanımıyor, kendi kızına, çocuğun annesine “Anne” diyordu. Gerçi bunlar daha sonra, zamanının büyük bir bölümünü yatakta geçirip altını ıslattığı dönemde olmuştu. Çocuğun annesi onun seyrek saçlarını örer, çarşaflarını değiştirirdi; altına lazımlık koyarken Yahudice konuşur, böylece büyükannenin söylenenleri anlamasını umut ederdi; fakat ne derlerse desinler, yine de altına kaçırırdı. Tusik’in askerden ne zaman döneceğini sorar, beni ve babamı, çoktan göçüp gitmiş kardeşlerine benzetirdi. Şehirden taşındığım gün, bir ilkbahar günü öldü – anne öğleden sonra uyuyakalmış, uyku arasında büyükannenin hırlamasını duymuş ama buna bir anlam verememiş. Ben bu sırada yoldaydım; büyükannenin ölümünü öğrenince, kendini karlı Ural gecesinin sokaklarına atışı geldi gözlerimin önüne: Üzerinde sadece sabahlığı vardı ve hıçkırık hıçkırık ağlıyordu; annenin onu yatıştırma çalıştığını anımsıyorum ama delikanlının annesinden yediği paparayı anımsamıyorum. Aklımda kalan, çocuğun umutsuzluğa ittiği büyükannenin, yaptıklarının bedelini ödeyeceğine dair onu birkaç kez tehdit ediyordu. Büyükanne inançlı bir insandı mutlaka ama söylediği türden bir şey gelmedi başıma, en azından o hayat-tayken... çünkü insanın hak ettiği cezayı görmesi gerekir. Ayrıca bu bir bedel ödeme filan değildi; ne olursa olsun, bütün bunların sadece ağızdan çıkan sözler olduğuna inanıyorum.

Şimdiyse akşamları annemin odasına uğruyorum –babamın ölümünden sonra bize taşınmıştı– onun, savaş sonrası kaldığımız daireden getirdiği ağırca koltuğa oturuyorum. İki taneydi bunlar, ikisi de yemek odasında dururdu, konuklar bunlara oturmaktan hoşlanırdı, anne babama uğradığım zaman ben de... Şimdi ise biri, dairemizin küçük bir parçası olarak, korunmuş bir halde annemin odasında duruyor. Ancak bu oda, görece küçük bir adacak; çünkü

karım, annemin dolabının ilaçların muhafaza edildiği üst çekmesinden gelen kokuya dayanamıyor – babamın tedavisi için kullanılan ilaçlardı bunlar, hepsinin idrar koktuğunu söylüyordu: İki oda uzakta olmasına rağmen, annemin küçük çekmeceyi açtığını duyuyormuş. Gerçekten karım bazen yanılıyor; annemin çekmeceyi açışını bir tek benim fark etmediğime inandırmaya çalışıyor beni. Koltuğa kuruluyorum ayak ayak üstüne atarak, aynada kendime bakıyorum: Genç görünmeye çalışan orta yaşlı, göbekli bir adam. Yüz, bu pozisyonda böyle oluyor herhalde. Anne ise nakışlı pazen sabahlığıyla sedirde yatıyor; o da ayak ayak üstüne atmış, bacakları nedense biniciler gibi çarpık bir şekil almış; ayak parmaklarını yelpaze gibi açıyor –pozitif Babinski⁸ refleksi gibi– bunu yaparken, sağ tabanını ritmik bir biçimde salladığını ve buna bir son vermesi gerektiğini söylemek istiyorum ama benim de tek ayağımın sallandığını fark ediyorum – bende kalıtımsalmış bu, anne fark etmiş. Aynada kendime bakıyorum – hayır, bende yine de soylu bir yüz ifadesi var; burun deliklerimi tıpkı babam gibi şişirdiğimi fark ediyorum bir an. İşe gitmeden önce aynaya yaklaşır, başını biraz doğrulttuktan sonra, az önce yaptığım gibi, asil bir şekilde burun deliklerini şişirirdi. Herhalde o anda yüzü ona çok soylu geliyordu; kendini –annesinin tutturduğu sıkı perhiz sonucu yanakları sarkan yaşlı ve hasta biri gibi değil– basbayağı genç, pek çok şey yapmaya yetenekli biri gibi görüyordu – arkasından bakmayan tek bir genç kadın bırakmazdı; ben de gitgide bu şekilde buluyorum kendimi. Birgün annem, bir telefon konuşmamızda babamla ilgili şöyle bir olay anlattı: Akşamleyin evin yakınlarında dolaşırken sarhoşun biri babama musallat olmuş, ana kapının önüne kadar takip etmiş onu, sonra itip yere düşürmüş. Bu ayyaşın evimizin yakınındaki dörtyol ağzında babamın peşine takılışını canlandırdım gözümde: Orada trafik ışığı vardır ama genellikle çalışmaz, buna rağmen trafiğin akışını kesinlikle etkilemez, çünkü günün bu saatinde buradan dakikada bir defadan fazla tramvay ve otomobil geçmez, gündüz trafiğinin de bundan pek bir farkı yoktur. O eve gelirken sırayla bir saate, bir dörtyol kavşağına bakarak balkonda uzun süre dururum – bu kavşak, Sadovo halk otoyolu boyunca geçen

8 Joseph Jules François Félix Babinski (1857-1932); Fransız nörolog. (ç.n.)

bütün araçları saymam şöyle dursun, gözle bile takip etmemin mümkün olmadığı Moskova'ya hiç benzemez. İşte bu sarhoş adam ona bu تنها kavşakta kancayı taktı, babam herhalde adımlarını hızlandırdı ama hızlı gidemiyordu, sarhoş koşarak önüne geçip yürümesine engel oldu, uzun zamandır tanışıyorlarmış gibi pis pis sırtıp kaş göz işareti yaparak. Ne var ki, babam o günlerde havalara girmişti, onu tanımamış gibi davrandı, yeni kürk paltosunun kalkık yakasına çekildi – babam son yıllarda modayla yakından ilgilenmeye başlamış, Moskova'dan yakası astragan kürklü bir palto sipariş etmişti, sanatçılar gibi; paltosu oğul denemişti ve babasına göndermek zorunda olduğu için üzülmüştü. Sarhoş onu bırakmadı, kaş göz etmeye devam ediyor, ısrarla eski dostunu tanımasını istiyordu. Tam girişin önünde ağır küfürler etmeye başladı, babamı omzundan itti: Babam yavaşça karın üzerine oturdu, yakası astragan kürklü paltosuyla, dinlenmeye karar vermiş gibi; sonra oflayıp puflamaya başladı, uzun bir süre sonra kalktı ve anne paltosundaki karları süpürdü – sabahları kliniğinde ameliyata girer, sinirlenir, asistanlara ve hemşirelere bağırıp çağırırdı, bir cerrahtan beklendiği gibi. Hâlâ kentimizde yaşarken, bir akşam tramvayda bana da kafası hafiften tütsülü bir tıp tebelleş olmuştu, o dörtyol ağzında inmiştim tramvaydan. Peşime takılıp beni rahatsız etmeyi sürdürdü, bunun üzerine trafik ışığının çalışmasıyla da ilgilenen nöbetçi milisin kulübesine yaklaştım ve ondan bazı önlemler alınmasını talep ettim; sarhoş adam kendi yoluna gitti, bense polisin bu konuda bir şeyler yapmasını istiyordum hâlâ. Kulübesinden çıktı, sarhoş adam gözden kaybolana kadar ilgisiz, küçümser bir tavırla beni dinledi...

Anne sedire uzanmış, ayaklarını sallıyor, yarı açık ağzının kararlık boşluğunda dişetleri görünüyor – protezleri sedirin yanındaki sehpa, bir kâsenin içinde duruyor; sadece yemek yerken ya da konuk geldiği zaman takıyor. Avurtları, bütün yaşlı kadınlarinki gibi çökük – kaçınılmaz bir şeye hazırlanmak için düpedüz kendimi mi koruyorum yoksa? Ama beni ve oğlumu odasından kapı dışarı ettiğinde –ders notlarını araştırınca çocuğun tembel ve kayıtsız olduğu, benim de buna göz yumduğum ortaya çıktıktan sonra oluyor bu– biz de onu, ahlaki konularda yazılar okumaya pek hevesli olmakla ve fazla sağduyulu davranmakla suçluyoruz;

bizi odasından kapı dışarı ederken elinde hâlâ kuvvetli bir şeyler olduğunu hissediyordum: Hareketleri *süngü hücumu* emri almış bir asker gibi kararlı ve kesin; odada uygun, ağır bir nesne bulmak için sağa sola koşturuyor, tabureyi kapıp havaya kaldırıyor, tepeden turnağa sarsılıyor, alt dudağı titriyor – benim delilik anlarımdaki gibi, teyzemde olduğu gibi... şimdi hayal meyal hatırlıyorum, büyükanneme tabaklar fırlatan dedemde de olduğu gibi... anlaşılardan bize geçen kalıtımsal bir özellikti bu; kendimizi kapı eşliğinde bulduğumuzda, bizi koridora itip kapısını üzerimize iki kez kilitliyor. Oğlum, Zabolotski'den,⁹ “Benim demir gibi yaşlı kadını var” dizesini tantanalı bir şekilde söylüyor; odasına gidip kâğıt kalemle geri dönüyor. Kâğıdı kapının altından içeri sürüyor, kalemi de anahtar deliğine sokup anahtarı düşürüyor – bunun üzerinde uzun süre çalışmıştı; birkaç saniye sonra da üzerinde anahtar bulunan kâğıdı kapının altından çekiyor. Odaya girdiğimizde, anne sedirde yüzünü duvara dönmüş yatıyor, omuzları sessizce sallanıyor, odada validol kokusu var. Kararsız bir şekilde kapının önünde duruyoruz, uzlaşıcı bir şeyler söylemeye kalkışıyorum ama o ağzını açtığı gibi, öfkeden sapsarı olmuş bir yüzle ve hep aynı şekilde titreyen alt çenesiyle, “Defolun, gidin!” diye bas bas bağılıyor, yan sokaktan duyulacak şekilde... İçeride cenaze varmış gibi kapıyı yarı açık bırakıp usulca çıkıyoruz dışarı ve birbirimize bakmadan, başımız önümüzde koridorda dikiliyoruz. Mutfaktan çıkan karım bizi azarlıyor; gürültü yapmamamız, düşüncelerimizi elden geldiğince sakın bir şekilde ifade etmemiz gerektiğini söylüyor. Bu paylama formaliteden öteye geçmiyor, çünkü o an oğlunu yemeğe çağırıyor. Ben de oğluma annemin zaten yaşlı bir kadın olduğunu, bunların olabileceğini söylemek istiyorum ama o ya mutfağa karımın yanına gidiyor ya da telefonda arkadaşlarıyla görüşmeye başlıyor; konuşmayı başka bir güne erteliyorum. Annem günün kalan bölümünde odasından dışarı çıkmıyor – düşman ordugâhında siper kazan cesur bir garnizon. Akşamleyin onunla tuvaletin önünde karşılaşınca yine konuşmaya davranıyorum ama bana bakmadan kısa bir cümle fırlatıyor: “Ne ekersen onu biçersin!” Ve elinde gece lazımlığıyla odasında gözden kayboluyor – bu bizim aileye, büyükanneden

9 Nikolay Alekseyeviç Zabalotski (1903-1958); Sovyet şair, çevirmen. (ç.n.)

geçen bir alışkanlık herhalde; adaletin kesin zaferine inanç... çünkü ben de bunun karşılığını alacağımdan korkuyorum ve büyük bir korkuyla geçiriyorum yıllık tıbbi kontrollerimi.

3

Alevin yansımaları, duvar kâğıtlarındaki yilankavi aralıkları sürekli karanlıktan koparak duvarda dans ediyor, çocuk hasta düştüğünde uzun süre izlemişti onu; bir horoza, bir akrobata ya da kamburu çıkmış yaşlı bir adamın karaltısına dönüşüncüye kadar. Yanına mutlaka deri kılıflı dürbünü almalı. Bu dürbün, emperyalistlere karşı savaşta orduda hizmet vermiş babasından Tusik'e kalmıştı; doktor olmasına rağmen, her nedense, ona dürbün vermişlerdi. İki pul albümüyle birlikte büyükannenin elbise dolabında saklamıştı dürbünü. Tusik'in çok zengin bir pul koleksiyonu vardı, şehirdeki en büyük koleksiyon onunkiydi – en azından çocuğa böyle geliyordu; bazen dürbünü ve pul albümünü çıkarmasına izin veriliyordu. Çocuk balkona çıkıp dürbünü evin karşısındaki binaya doğrultuyordu: Orada Sovyet Ticaret Çalışanları Kulübü vardı. Çocuk bunun ne anlama geldiğini pek bilmiyordu ama bir gün bu kulübe partinin birinci sekreterini getirmişlerdi – dede onun karısını tedavi etmiş, evlerinde bulunmuştu. Bu birinci sekreter, şehrin en önemli amiriydi; onu alıp götürcekleri için beynine kurşun sıktı ama yetiemediler, bu yüzden resmi olarak halk düşmanı sayılmadı, buna rağmen büyük bir cenaze töreni yapılmadı; naaşı neredeyse gizlice bu kulübe getirildi, ölüyle vedalaşmak için iki saat izin verilmişti ama sokağın karşısındaki evde yaşayan çocuk orada olmayı başarmıştı. Tabut, ikinci katta küçük bir salona konmuştu – burası, kulüp üyelerinin toplantı salonuydu herhalde; çocuk, gelenlerin oluşturduğu kuyruğu dolanıp tabutun başucuna geldiğinde, ölünün şakağındaki küçük, yuvarlak yara izini fark etmişti: Tabanca kurşununun açtığı deliği, tam da böyle hayal etmişti.

Dürbünü Sovyet Ticaret Çalışanları Kulübü'nün iki katlı, basık taş binasının penceresine doğrulttu; pencere o kadar genişti ki dürbünün görüş alanına sığmıyordu, bu yüzden dürbünü uzaktaki çatılara çevirdi: Tehlike içeren, aynı zamanda kendine